

Rapport annual 2025

Strategia da biodiversidad dal Grischun

Nus agin cuminaivlamain – perquai che la diversidad garantescha noss futur

Impressum

Incumbensadra

Regenza dal chantun Grischun

Direcziun dal project

Andreas Cabalzar, Uffizi per la natira e l'ambient (UNA), manader da project fin ils 31-10-2025

Luis Lietha, Uffizi per la natira e l'ambient (UNA), manader da project dapi il 01-11-2025

Sandra Limacher, WaldKultur, Flem Casa d'Uaul

Uffizis participads

(en successiun alfabetica)

Plantahof, Uffizi da chatscha e pestga (UCP), Uffizi da construcziun auta (UCA), Uffizi da construcziun bassa (UCB), Uffizi da guaud e privels da la natira (UGP), Uffizi d'agricultura e da geoinformaziun (UAG), Uffizi d'energia e da traffic (UEnTr), Uffizi per economia e turissem (UET), Uffizi per il svilup dal territori (UST), Uffizi per la natira e l'ambient (UNA)

Elavuraziun redacziunala

Sandra Limacher, WaldKultur, Flem Casa d'Uaul

Yvonne Brigger-Vogel, responsabla per la comunicaziun DECA

Gregor Klaus, schurnalist scientific (artitgels M3, M5, M9, M18)

Fotografias e videos

Mayk Wendt, Scuol

(sch'i n'è betg inditgà insatgi auter)

Concepziun

communicaziun.ch, Glion

Proposta per citar

Chantun Grischun (2026):

Realisaziun da la Strategia da biodiversitad dal Grischun, rapport annual 2025

terraviva.gr.ch

2025

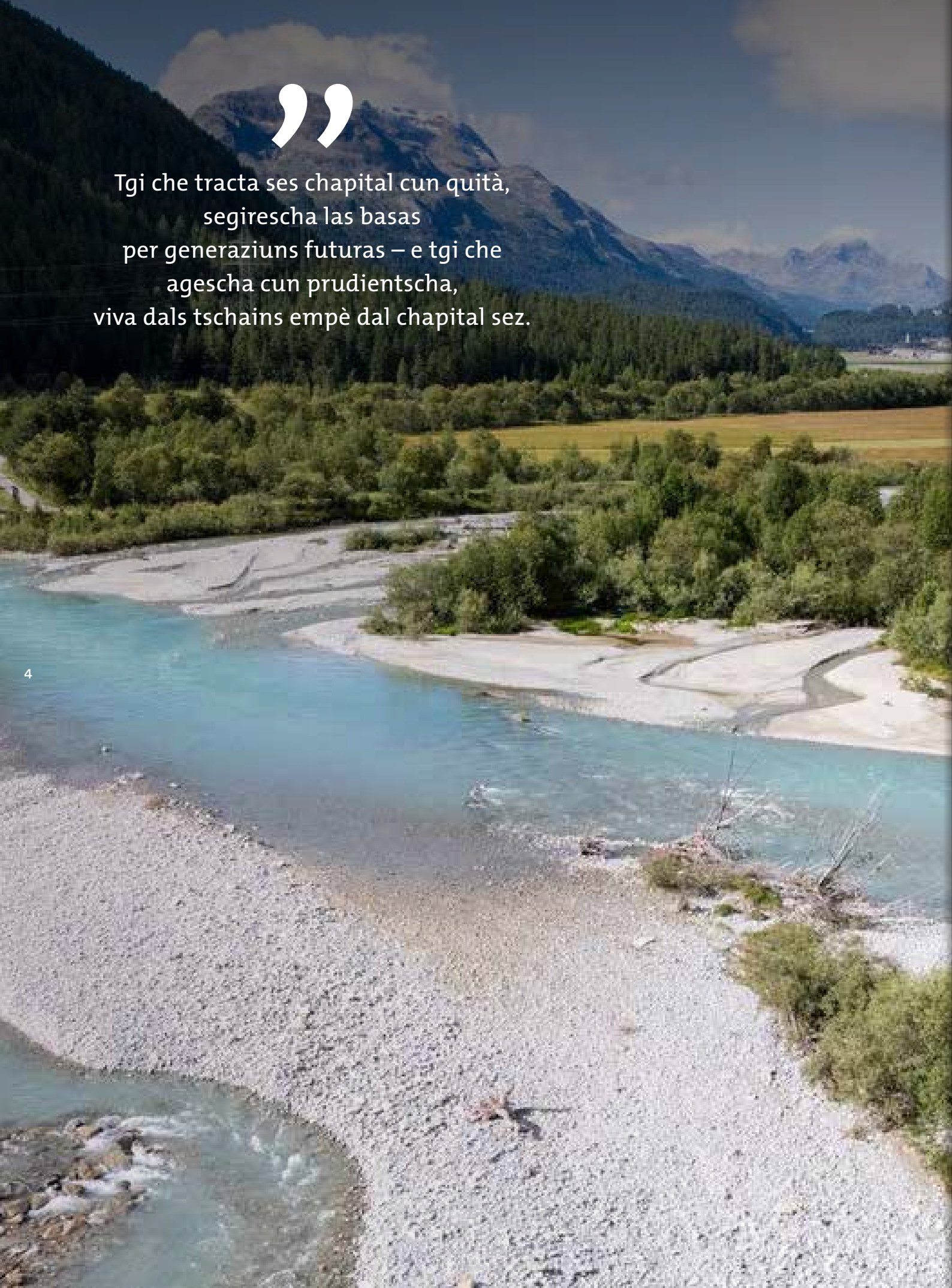
Cuntegn

- 5** Noss stgazi natiral. Nossa responsabladad.
- 6** La Strategia da biodiversitad dal Grischun 2023–2032 en furma concisa
- 8** Il project survegn schlantsch
- 10** Survista da las mesiras
- 16** Tge che nus avain realisà – in pèr cifras e fatgs
- 18** Co ch’il Mesauc salva ses amfibis
- 22** Da spazis da viver singulars e d’intervenziuns progressivas: las palids en il focus
- 27** Noss pli prezios prads da flurs – nua che cultura e natira van maun en maun
- 30** La lupina attira las eglidas – e sustira la basa da viver dal gravarel pitschen
- 32** Perspectiva 2026

”

Tgi che tracta ses chapital cun quità,
segirescha las basas
per generaziuns futuras – e tgi che
agescha cun prudientscha,
viva dals tschains empè dal chapital sez.

Res Cabalzar
Manader da project

Prefaziun

Noss stgazi natiral. Nossa responsabladad.

Cura che nus avain cumenzà l'onn 2020 cun l'idea d'ina Strategia da biodiversità dal Grischun (SBD GR), n'avain nus betg sminà, quanta energia, savida e passiu che vegnia mobilisada ils proxims onns.

Pass per pass e tenor in cler plan avain nus elavurà ina basa specifica fundada per la SBD GR, rimnà la savida existenta, construi punts tar ils pli impurtants stakeholders e sviluppà – ensemen cun bleras persunas engaschadas – ina strategia, ch'è vegnida deliberada da la Regenza ils 16 d'avrigl 2024. Noss focus avain nus adina mess sin quai ch'è vegnì determinà da la Regenza: «Far quai ch'è pussaivel».

Cun la decisiun dal preventiv dal Cussegl grond il december 2024 e cun il cumenzament da la realisaziun il schaner 2025 è ina visiun daventada realitad. Da vesair, tge ch'è resultà en mo in onn, ma fa grond plaschair e ma renda fitg engraziaivel.

Suenter passa 36 onns en il servetsch da noss chantun, da quai 17 onns en il sector da la natira e da la cuntrada, hai jau dastgà surdar la direcziun dal project ils 30 d'october 2025 a Luis Lietha – ed uschia a la proxima generaziun – bain savend che la Strategia da biodiversità è uschia en buns mauns. Quai er grazia a las collegas ed als collegas engaschads che coopereschian en ils differents gremis e che portan vinavant il project. Ellas ed els fan quai sper lur incaricas quotidianas, cumbain ch'il volumen da talas crescha cuntinuadamain.

Ina chausa vuless jau gugent suttametter a la politica. Igl è in'enconuschientscha da mia activitad sco president da la cumissiu administrativa da la Cassa da pensiun dal Grischun, ed ella vala da medema maniera per noss chapital natiral: Tgi che tracta ses chapital cun quità, segirescha l'agen futur, senza engrevgiar la proxima generaziun. Igl è chausa da la politica da procurar, che la generaziun actuala na vivia betg sur sias relaziuns, che noss chapital natiral na sa reduceschia betg vinavant e che nus vivian en emprima lingia dals tschains e consumeschian damain dal chapital.

Jau engraziavel zunt fitg a tut tgi che ha contribuì a quai che nus avain cuntanschì fin ussa, e giavisch vinavant ina collavuraziun plain entusiassem, confidenza e plaschair – nus lavurain numnadamain vi da nagut auter che vi da quai che porta nus tuts e ch'è indispensabel per las generaziuns futuras: nossas basas da viver naturalas.

La Strategia da biodiversitad dal Grischun 2023–2032 en furma concisa

La Regenza dal chantun Grischun ha fixà la finamira da mantegnair e da rinforzar ulteriuramain la biodiversitad sco er la cuntrada natirala e culturala per las proximas generaziuns. Ella persequitescha questa finamira cun **20 cleras empermischuns** a las proximas generaziuns grischunas en la Strategia da biodiversitad dal Grischun 2023–2032. Uschia reagescha ella sin **las quatter pli grondas sfidas** per la biodiversitad en il Grischun – ed ella è persuadida: Pli multifar ch’il chapital natiral è, e meglier che las generaziuns futuras èn preparadas per las consequenzas da la midada dal clima e per auters midaments.

Las finamiras empermessas èn in cumpass per l’agir da la Regenza chantunala e dals uffizis participads – ensemen cun ulteriurs acturs da vischnancas, cun organisaziuns spezialisadas e cun terzas personas. Tuttas e tuts èn conscients, che empermischuns han mo ina valur, sch’ellas vegnan realisadas pass per pass cun agid da mesiras concretas. Per realisar las mesiras ha la Regenza definì duas etappas: 2023–2028 e 2029–2032. En in’evaluaziun intermediara vegn examinà il stadi da realisaziun. Las enconuschientschas obtegnidas vegnan integradas en eventualas adattaziuns da mesiras e d’instruments per la segunda etapa.

6

En il focus da l’emprima etapa stattan **28 mesiras**. Cun quellas metta la Regenza grischuna in ferm signal areguard la superaziun da las pli grondas sfidas. Diesch uffizis chantunals s’engaschan activamain per la realisaziun. L’Uffizi per la natira e l’ambient (UNA) ha l’egida, liquidescha las incumbensas surordinadas e procura per la coordinaziun tranter ils acturs participads. La realisaziun sa basa sin quatter princips che servan a tut las parts participadas.

Las quatter pli grondas sfidas per la biodiversidad en il Grischun

- Mantegnair la buna qualitat ecologica ch'exista anc en las zonas da muntogna 3 e 4, en il territori d'alpegiada, en la zona alpina e nivala sco er en il guaud.
- Chattar soluziuns equilibradas per ils gronds deficits tar ils spazis da viver liads a l'aua e per las spezias che dependan da quests spazis da viver, e quai en il champ da tensiun tranter ils conflicts d'interess e la midada dal clima.
- Mitigiar – sche pussaivel – las grondas differenzas da biodiversidad per lung dal gradient d'autezza cun deficits ecologics en las vals ed en las regiuns favuraivlas.
- Rinforzar l'atgna responsabladad da tuttas e tuts per il chapital natiral.

Funtauna: «Biodiversidad en il Grischun 2022» – Rapport da basa per la Strategia da biodiversidad dal Grischun

Fotografia: Beat Schaffner

Ulteriurs links

20 cleras empermischuns a las proximas generaziuns grischunas

Las quatter pli grondas sfidas per la biodiversidad en il Grischun

28 mesiras en il focus

Il quatter princips per realisar la Strategia da biodiversidad dal Grischun

Tut las infurmaziuns davart la Strategia da biodiversidad dal Grischun

Il project survegn schlantsch

L'emprim onn da realisaziun 2025 ha regurdà en blers puncts ad in start-up: Per cumenzar èsi stà da nominar personas responsablas per las mesiras, da chattar personas spezialisadas che surpiglian l'incumbensa principala sco er d'entusiasmar ulteriurs purtaders da project u auters partenaris. A medem temp han ins stuì etabliar ils andaments, endrizzar in deposit central, sclerir las rollas da comunicaziun e chattar modas da lavur cuminaivlas. Ina gruppa multifara da personas è sa furmada – uschia èsi er stà impurtant da sviluppar ina lingua cuminaivla, sch'i vegn discurrì da la biodiversità. Questa lavur da scleriment davos las culissas resta savens discreta, è dentant decisiva, per ch'in project da tala grondezza possia in summa survegnir schlantsch.

En il mintgadi da lavur èsi sa mussà svelt, quant che po resultar, sche practicistas e practicists sco er personas spezialisadas da differents secturs tschertgan cuminaivlamain soluziuns. Adina puspè èsi sa mussà, che questa collavuraziun interdisciplinara porta ideas che na fissan betg naschidas uschia mo tras ina persona suletta (per exempel M2, M6, M7, M11, M21). Sa cumprovà è er il concept da cumenzar cun pitschens pass: Cun fasas da pilot, cun projects da pilot u cun ina vischnanca da pilot avain nus pudì prender per mauns en tutta calma novs champs tematics, rimnar experientschas ed emprender da sbagls, avant ch'il project sco tal vegnia implementà (per exempel M14, M15). Fitg impressiunant èsi stà d'observar, co che partenarias e partenaris dal project, che avevan da far pauc cun la biodiversità fin lura, han sentì durant la collavuraziun, tge differenza che lur agen agir porta e quant impurtanta che lur contribuziun è per il mantegniment da la diversità.

Cun singulas mesiras gughegiain nus effectivamain d'ir novas vias. In exempel è la mesira M27 «Terren»: Qua cumenzain nus en il vair senn dal pled ad acquistar «sin il prà verd» enconuschentschas pli profundas davart il terren. Igl è stà impressiunant da vesair, co

che las expertas ed ils experts centrals dal terren da la Svizra èn sa mess ensemen ed han skizzà cuminaivlamain in proceder per realisar pass per pass la mesira M27. Il terren ademplescha numerusas funcziuns essenzialas – el filtrescha l'aua, accumuloescha substanzas nutritivas, lia carbon e porscha spazi da viver a nundumbraivels organissem. Tant pli sorprendent èsi, quant pauc ch'ins sa fin ussa davart sia biodiversità. Gist perquai datti grond interess per la mesira M27 – er ordaifer ils cunfins chantunals.

L'emprim onn da realisaziun ha er purtà intginas difficultads. Per pliras personas responsablas per las mesiras en l'administraziun èsi ina incumbensa supplementara – ed uschia in surpli da lavur evident – da manar «lur» mesira sper las incaricas quotidianas. Per cuntanscher ina distgargia han differents uffizis collegiats perquai dumandà per pertschients da plazzas supplementars. La Regenza ha dentant approvà mo circa in quart dals pertschients dumandads, uschia ch'il personal è vegnì en las stretgas: Singulas mesiras èn perquai vegnidas cumenzadas en etappas en il decurs da l'onn, ils andaments da tscherts projects èn vegnids franads sapientivamain ed ils termins da consegna sin ils fevgs da mesiras èn vegnids spustads correspudentamain. Er l'emprima sesida da las personas responsablas per las mesiras ha perquai gi lieu pir la fin d'october 2025. Fin la fin da l'onn 2025 èsi vegnì cumenzà cun 26 da tut en tut 28 mesiras. Duas ulteriuras mesiras (M22, M26) èn anc «en preparaziun».

Guardond enavos pon ins dir: L'onn 2025 ha la Strategia da biodiversità cumenzà ad ir – anc betg cun tutta sveltezza, ma cun ina cleara direcziun, cun structuradas solidas, cun resultats pratics (per exempel M3, M5, M9, M18) e cun ina cuminanza creschenta da personas che vulan rinforzar pass per pass il chapital natiral dal Grischun.

Stadi da las lavurs

Survista da las mesiras

M1 | cumenzà

Management integral da l'aua

Pensar cuminaivlamain en intsches idrografics – management integral da l'aua

M2 | cumenzà

Controla da l'efficacitad resguardond plirs facturs

Flums ed auas vivs – controllar l'efficacitad resguardond plirs facturs

M3 | cumenzà

Auas pitschnas

Auas pitschnas – augmentar la valor, colliar e stgaffir da nov

M4 | cumenzà

Funtaunas

Funtaunas – chapir sco spazis da viver e tractar cun quità

M5 | cumenzà

Palids

Palids idrologicamain restrenschidas en il chantun – revitalisar e sanar

M6 | cumenzà

Guauds umids, biotops da gaud rars

Guauds umids ed auters biotops da gaud rars – serrar largias da savida, adattar la cultivaziun

M7 | cumenzà

Biotops en il gaud

Palids autas e palids planivas sco er pastgiras e prads sitgs en il gaud – mantegnair e promover

M8 | cumenzà

Optimar las mesiras SPB

Mantegnair e promover la biodiversitad sin las surfatschas utilizadas da l'agricultura ed en il territori d'alpegiada – optimar la realisaziun e l'effect ecologic da las mesiras existentas

M9 | cumenzà

Cumbatter la desertificaziun

Cumbatter la desertificaziun – mantegnair il patrimoni natural

M10 | cumenzà

Sustegnair ils purtaders locals

Agid per gidar sasez – sustegnair stentas localas per mantegnair e promover la biodiversitad

M11 | cumenzà

Sanar axas da colliaziun

Cumbatter effects da divisiun – sanar sistematicamain axas da colliaziun

M12 | cumenzà

Mantegniment ecologic da las scarpas da las vias chantunalas

Biodiversitad a l'ur da la via – mantegniment ecologic da las scarpas per lung da las vias chantunalas

M13 | cumenzà

Bostgs da biotops en la cuntrada averta

Bostgs da biotops en la cuntrada averta – chapir, mantegnair e promover sco spazi da viver

M14 | cumenzà

Immobiglias chantunales favuraivlas a la biodiversidad

Immobiglias favuraivlas a la biodiversidad – augmentar la valor ecologica e tgirar surfatschas verdas tar edifizis e stabiliments dal chantun

M15 | cumenzà

Abitadis favuraivels a la biodiversidad

Abitadis favuraivels a la biodiversidad – sustegnair vischnancas sco er organizaziuns e fatschentas che sa stentan d'augmentar la valor ecologica e da tgirar surfatschas verdas

M16 | cumenzà

Spezias raras e prioritaras

Spezias fitg raras e prioritaras en il chantun – mantegnair e promover

M17 | cumenzà

Semenza Retica

Semenza Retica – duvrar semenza locala indigena

M18 | cumenzà

Franar neofitas

Franar neofitas – ina incumbensa cuminaivla

M19 | cumenzà

Abilitads praticas per promover la biodiversidad

Far insatge – acquistar abilitads per promover la biodiversidad, rinforzar il barat d'experientschas

M20 | cumenzà

Cumpetenzza ecologica dals manaschis agriculs

Savair tge ch'i dovra – rinforzar la cumpetenzza ecologica e l'atgna responsabladad en ils manaschis agriculs

M21 | cumenzà

Project da pilot «Manaschis da biodiversidad»

Project da pilot «Manaschis da biodiversidad» – indemnisar cun cleras finamiras las prestaziuns da biodiversidad en l'agricultura

M22 | en preparaziun

Proxima generaziun da personas ch'enconuschan las spezias

Identifitgar spezias – segirar la proxima generaziun da personas ch'enconuschan las spezias

M23 | cumenzà

Management dals visitaders / servetschs da rangers

Far experientschas en la natira cun agid da guides versads – servetschs da rangers

M24 | cumenzà

LiveAlpsNature

Biodiversidad e turissem en il territori alpin – realisaziun dal project LiveAlpsNature

M25 | cumenzà

Sensibilisar la populaziun, ils giasts e las autoritads

Emprender d'enconuscher e chapir meglier la biodiversitad – sensibilisar la populaziun, ils giasts e las autoritads

M26 | en preparaziun

Post spezialisà per l'educaziun ecologica da la SAPGR

Purschidas da furmaziun adequatas e confurmas al stgalim per persunas d'instrucziun e per scolas – nov Post spezialisà per l'educaziun ecologica da la SAPGR

M27 | cumenzà

Biodiversitad en il terren

Biodiversitad en il terren – emprender d'enconuscher ed avair quità dals buns spierts sut terra

M28 | cumenzà

Monitoring chantunal da la biodiversitad

Co vai cun la natira – endrizzar e manar in monitoring chantunal da la biodiversitad

14

Link ad ulteriuras infurmaziuns

28 mesiras en il focus

Maletgs da las mesiras

PNS/Hans Lozza: M1, M6, M24. Verena Lubini: M2, M4. Mayk Wendt: M3, M20. Markus Camastral: M5. Abenis SA: M7. Marco Hartmann: M8. oekoskop: M9, M13, M19, M21. Thomas Marent: M10, M12, M16, M22, M25, M28. Peter Weidmann: M11. Marcel Burkhardt: M14. Walter Schmid: M15. Andreas Bosshard: M17. UNA: M18. Christa Malär: M23. Peter Grischott: M26. Esther Bräm: M27.

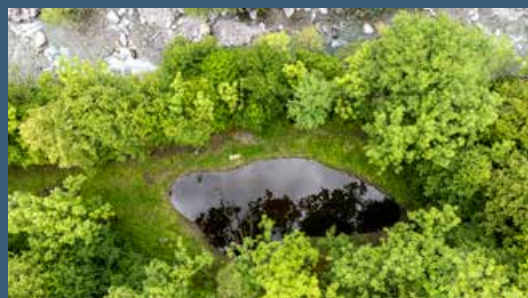
Tge che nus avain realis

1

gronda palì planiva è vegnida
revitalisada, 10 ulteriuras
èn en planisaziun.

23

novas auas pitschnas èn
vegnidas creadas.

119

funtaunas potenzialas
en il Parc Beverin èn vegnidas
cartografadas.

250 000 m²

Quest potenzial da surfatschas d'abitadis è vegnì analisà
per la promoziun da la biodiversità.

20

persunas voluntarias motivadas
han registrà funtaunas
en il rom dal project da pilot
Partenz-Tavau.

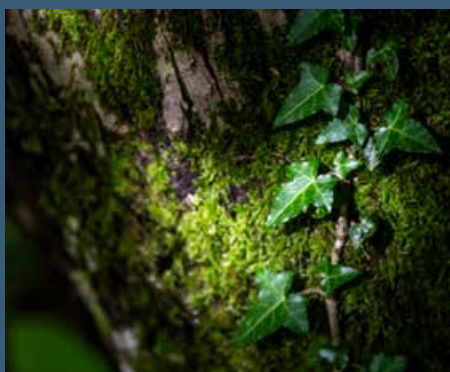
130

auas pitschnas èn vegnidas-
tgiradas u revalitadas.

30

manaschis agriculs da tut las
regiuns sa participeschan
al project da pilot «Manaschis
da biodiversità».

à – in pèr cifras e fatgs

22

persunas responsablas engaschadas realiseschan mesiras.

16

persunas han cumenzà la nova scolaziun da rangers a Maiavilla.

40

plans d'acziun per spezias raras u per gruppas da spezias èn en realisaziun.

44

acziuns (emprimas intervenziuns/tgira minimala) tras appartegnents dal servetsch civil, giuvens profis, servetschs forestals, puras e purs u fundaziuns per il project «Terren nuncultivà».

7

Per set regiuns parzias è ussa disponibla semenza locala (Semenza Retica).

17

60 000

chasadas èn vegnidas infurmadas sur las gasettas «Bündner Woche» e «Prättigauer und Herrschäftler» davart la realisaziun da la Strategia da biodiversitad dal Grischun.

37

bostgs da biotop supplementars èn vegnids garantids contractualmain.

Invistas pli detagliadas da la lavur (mesira 3)

Co ch'ìl Mesauc salva ses amfibis

En il Mesauc vegnan creads novs puzs, che dattan puspè spazi da viver ed in avegnir ad intgins dals pli rars amfibis dal Grischun. Co che las vischnancas, il chantun, personas spezialisadas e la populaziun da la val procuran per il return d'in patrimoni natiral pers, mussa in project che dat speranza er lunsch ordaifer la val.

Il cumenzament da matg a Grono, il pli giu-sum il Mesauc: Gronds exchavatur spostan terra e glera, camius charreschan vi e nà. Nua ch'ìl terren era surcreschì anc paucs dis avant, vegn endrizzà in grond puz plat e sulegliv. Maschinas grevas procuran qua per nova vita per intgins dals pli rars amfibis dal Grischun.

Hotspot da la diversidad da las spezias

«Il Mesauc è in dals hotspots chantunals da la diversidad dals amfibis», declera il biolog Mario Lippuner, che coordinescha la promoziun dals amfibis per incumbensa dal chantun Grischun. La rauna svelta e la rauna da puz – duas spezias fitg periclitadas en Svizra – existan en il Grischun mo qua. En la planira vischina da Maga-

”

Cura ch'ìls emprims animals
cumparan, sentan tuts ch'ìgl ha vali
la paina.

19

dino vivan anc la raunetta da plantas taliana e la piutscha crestada taliana, ch'èn svanidas en il fratemp en il Mesauc. Ils amfibis èn elements indispensabels dals sistems ecologics, basa da nutriment per blers animals – ed oz ina da las gruppas da spezias ch'èn periclitadas il pli fitg.

Avant tschient onns era la val in paradìs per amfibis. Ma la Moesa è vegnida tratga en lingua, il fund da la val è vegnì drenà, lajets e puzs èn vegnìs emplenìs cun terra, l'utilisaziun dal terren è vegnida intensivada ed il traffic è daventà adina pli spess. Auas da fregar e corridors da migraziun èn svanìs, las populaziuns èn vegnìdas decimadas. «Che las spezias morian ora, è mo pli stà ina dumonda dal temp», di Mario Lippuner.

Ina colliaziun da biotops ambiziosa

Il plan è cler ed ambizius: L'emprim vegnan revalidadas las ultimas plazzas da fregar ch'èn restadas, per che las populaziuns existentas

restian stabilas u possian vegnir engrondidas. Suenter suondan novs spazis da viver ch'èn colliads in cun l'auter sco ina rait, uschia ch'ìls animals pon puspè sa derasar – fin si a Lostallo u tut tenor la spezia schizunt anc pli lunsch. Dapi il 2019 han ins endrizzà uschia gia 18 puzs en diesch lieus sin il territori da quatter vischnancas. Ulteriurs èn planisads.

I vegn costruì cun quità e cun in egl per la natira: Puzs d'aua sutterrana u d'aua da spundas na dovran betg ina izolaziun artificziala; nua ch'ìgl è necessari, procuran membranas impermeablas, che l'aua restia. A medem temp èn tscherts puzs concepìs uschia, ch'els sian ora periodicamain. Qua tras s'etableschan damain inimis predaturs che magliassan la frega d'amfibis e las sitolas.

La collavuraziun porta acceptanza

Il project è in'ovra cuminaivla. Las vischnancas surpiglian l'incumbensa formala. Il chantun paja

Fotografia: Mirjam Klaus

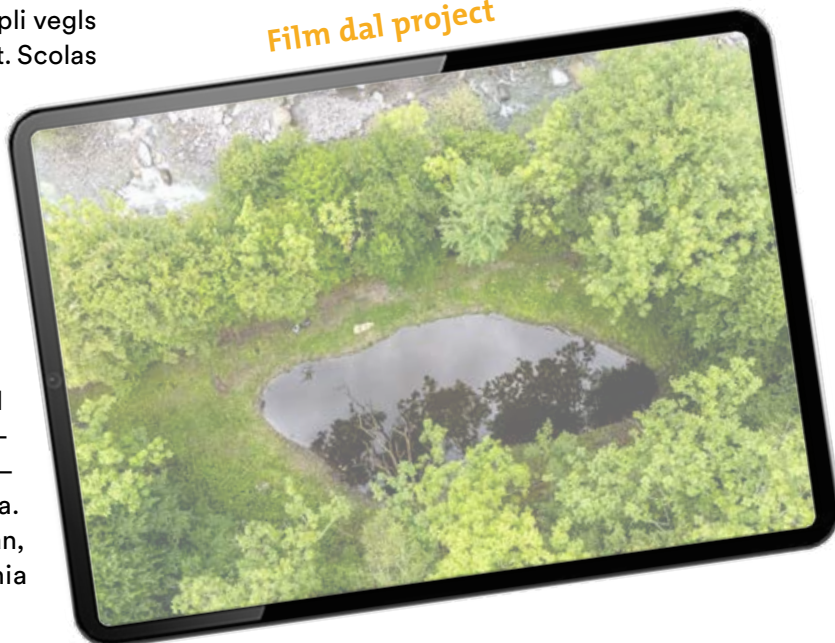
90 pertschient dals custs, la vischnanca il rest. Las proprietarias ed ils proprietaris da las parcelas ston mo suttascriber la dumonda da construcziun. «Finanzialmain na resultan per els naginas ristgas», punctuescha Sascha Pizzetti, che tgira il project al lieu, ch'è oriund da la val e ch'enconuscha la glied. Al cumenzament èsi mintgatant da persvader las possessuras ed ils possessurs da terren u la suprastanza communal. Ma cura ch'ils novs puzs èn emplenids e las emprimas raunas returnan, fa la sceptica svelt piazza al plaschair. Persunas che van a spass e cunzunt abitantas ed abitants pli vegls sa legran dal quachegiar enconuschent. Scolas nizzegian ils puzs per l'instrucziun – natira viva per tutgar.

In gudogn per la regiun e la natira

Er l'economia da construcziun locala profita: «Las incaricas vegnan surdadas ad interpresas da la val – e la regiun profitescha uschia directamain da la valurisasiun», di Pizzetti. Puras e purs surpiglian sche pussaivel la tgira dals puzs e vegnan indemnisads cun contribuziuns chantunales – in'entrada supplementara bainvegnida. «Cura ch'ils emprims animals cumparan, sentan tuts ch'i vala la paina», uschia Pizzetti.

Per Mario Lippuner ha la rauna svelta ina fascinaziun speziala: «En tut il chantun exista ella mo qua. Che nus pudain dar in futur ad ella en il Mesauc, ma fa plaschair.» Da spazis da viver restants che valevan sco pers, nascha ina rait da novas auas pitschnas – ed in ferm signal: Cun forzas unidas po ina val laschar returnar ses amfibis.

Film dal project

Invistas pli detagliadas da la lavur (mesira 5)

Da spazis da viver singulars e d'intervenziuns progressivas: las palids en il focus

Quai che guarda ora al Glaspass sco ina intervenziun en l'idilla, è ina investiziun en l'avegnir: Cun maschinas grevas vegn in palì planiva d'impurtanza naziunala revitalisada systematicamain. Uschia survegn il spazi da viver sensibel enavos sia aua – pia la basa per la diversitad da las spezias e per la protecziun dal clima. A medem temp han ins pussibilità ina cultivaziun solida duraivla.

Tgi che va cun il bus 531 da Tusaun en direcziun vest, arriva insacura sin il Glaspass. Là sa preschenta ina cuntrada quieta e vasta. In dals elements da la cuntrada spezialmain attractivs è ina palì planiva d'impurtanza naziunala. Ma l'atun passà è l'idilla vegnida disturbada per in curt temp: Exchavaturs e camiuns èn arrivads – ma betg per sientar la palì, ma bain per la revalitar. Grazia a questas intervenziuns duai il spazi da viver vegnir stabilisà a lunga vista e segirà per las generaziuns futuras.

Palids sco spazis da viver singulars

Palids èn munds transitorics tranter l'aua e la terra. Per ch'ellas na svaneschian betg, ston ellas restar duraivlamain bletschas. Mo uschia pon survivor las spezias da plantas e d'animals fermamain spezialisadas, ch'èn daventadas uschè raras en nossa cuntrada. Il terren consista da turba, in substrat ch'è creschì durant blers millennis e che sa cumpona da material da plantas betg decumponì cumpletamain, surtut da mistgels da turba e d'ervas.

Il spazi da viver ha finas structuradas: A l'ur dominescha l'aua da la spunda, a l'intern sa chatta la palì che vegn alimentada da la plievgia e che ha spezialmain paucas substanzas nutritivas. Correspundentamain midan las societads da plantas per lung d'in gradient invisibel. Entamez creschan spezias sco la minalva, che tolereschan mancanzas extremas da substanzas nutritivas, en lieus fitg

bletschs da la palì sa chatta il traifegl amar, che vegniva stimà pli baud da la medischina natirala.

In regress dramatic – ed ina gronda responsablada

En il Grischun dal Nord ed en il Grischun Central èn ids a perder dapi l'onn 1950 bunamain 90 pertschient da las zonas umidas – ina da las pli autas valurs en Svizra. Tuttina caracteriseschan las palids anc adina ils maletgs da bleras cuntradas dal Grischun: 46 palids autas e 225 palids planivas èn classifitgadas en il chantun sco spazis da viver d'impurtanza naziunala.

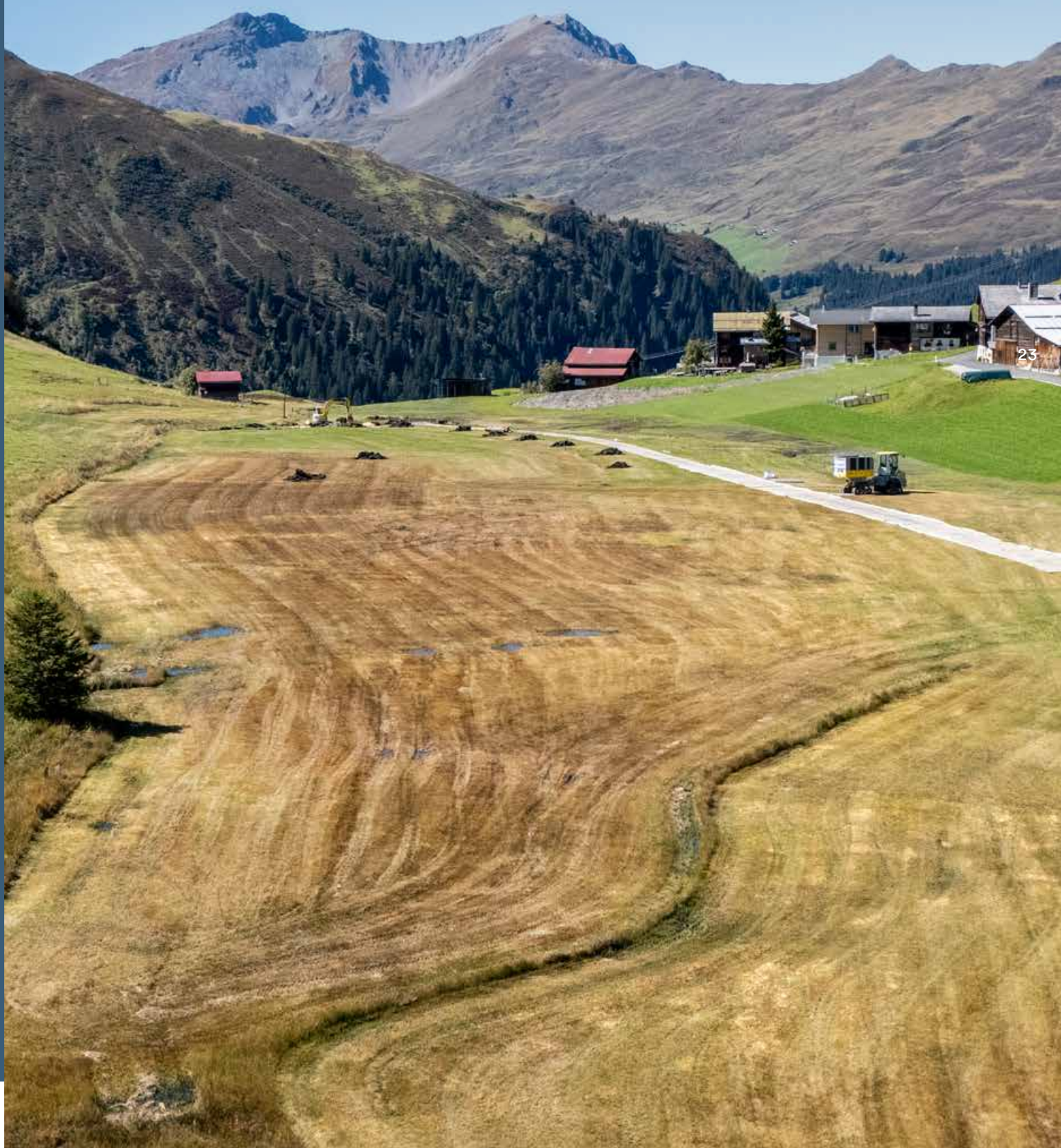
Ma bleras da questas palids restantas èn periclitadas. Foss ed indrizs da drenascha istorics en ils conturns allontaneschan lur aua. «Per circa 200 palids grischunas d'impurtanza locala, regiunala e naziunala avain nus indizis per disturbis idrologics pli pitschens u pli gronds», declera Susanna Geissbühler, manadra dal team Protecziun dals biotops e da las spezias tar l'Uffizi per la natira e l'ambient. «Per salvar quest patrimoni natiral d'vri sanaziuns sistematicas». In giavisch, che vegn adempli pli savens en l'avegnir grazia a la Strategia chantunala da biodiversitad.

Ina palì survegn nova vita

In da quests projects è la sanaziun da la palì planiva al Glaspass. Grazia al fatg che la cuntrada è vegnida cultivada là durant decennis cun schanetg, è sa mantegnida ina vegeta-

”

Il livel da l'aua da la palì vegn auzà,
la palì po sa regenerar ed a
medem temp vegn simplifitgada la
cultivaziun extensiva.

ziun palidusa preziosa. En la part vest dal territori han process d'erosiun pli e pli fermes dentant gî per consequenza, ch'ìls foss da drenascha han furmà tagls profunds en il corpus da la turba. Per franar quest svilup e per stabilisar las relaziuns natiralas da l'aua, èn vegnidas realisadas l'atun 2025 mesiras da regeneraziun sistematicas, quai en stretga collavuraziun cun il cultivatur local sco er cun las proprietarias ed ils proprietaris da las parcelas.

Markus Camastral da la firma Naturplan ha planisà ed accumpagnà las lavurs. Tranter auter èn vegnidas installadas traversas da lain en foss che mainan permanentamain aua, per auzar il nivel da l'aua. En foss che sian ora temporarmain èn vegnidas applitgadas paraids enchastradas da lain, declera l'idrolog da palids. Ils spazis intermediars èn vegnids emplenids cun resgim – in material che sa cumporta en la palì da maniera sumeglianta sco la turba.

«Resgim è ina basa excellenta per dar vita a la pali», declera Tino Wilhelm da la firma Hartmann & Sohn SA, che ha realisà il project. Suenter ha el cuvri ils foss cun ils tchispets ch'eran vegnids allontanads ordavant – «sco in puzzle», di Susanna Geissbühler. Il resultat: Il nivel da l'aua da la pali vegn auzà, la pali po sa regenerar ed a medem temp vegn simplifitgada la cultivaziun extensiva. «Foss difficulteschan la lavur agricola. Suenter la sanaziun è quest problem main grond», di Susanna Geissbühler. Il cultivatur profite-scha plinavant da contribuziuns pli autas per la tgira adeguata – er sche la racolta da fain sa reducescha forsà levamain.

Lavur precisa cun maschinas grevas

Malgrà grondas maschinas è la vegetaziun sensibla restada per gronda part intacta. Tino Wilhelm declera, co che quai è gartegià: «Ils access èn vegnids munids cun pistas da glera e cun matratschas per exchavateurs. Il terren da turba è lom – sch'il tchispet rumpa, è el donnegià per decennis.» La moda da construcziun ha minimà la pressiu sin il terren e permiss da lavurar en moda effizienta. Gia curt suenter la terminaziun da las lavurs sa mussa l'effect vuli: Il terren è bler pli bletsch che avant, la pali cumenza a sa revegnir. Ella po puspè far

quai che caracterisescha ina pali: furmar turba, accumular carbon, retegnair l'aua ed enritgir la cuntrada. «Uschia vegn la pali conservada – per nus oz e per las generaziuns futuras», di Susanna Geissbühler. Sin il Glaspass è l'idilla turnada – e preparada bler meglier per l'avegnir.

Film dal project

”

Terren cultivà che dat dimora a bleras spezias
è nunditg prezios, betg mo per nundumbraivlas
spezias d'animals e da plantas. Igl è la cuntrada che
nus enconuschain. En la quala nus ans sentin bain.
En la quala las Grischunas ed ils Grischuns èn
sa sviluppads. E nus vulain ch'er noss uffants e las
generaziuns futuras hajan plaschair dad ella.

Invistas pli detagliadas da la lavur (mesira 9)

Noss pli prezios prads da flurs – nua che cultura e natira van maun en maun

Cuntradas culturalas avertas svaneschan là, nua ch’i na dat nagina utilisaziun pli e nua ch’il gaud returna. Lur mantegniment pretenda oz decisiuns sapientivas – e persunas ch’èn prontas da surpigliar responsabladad per la biodiversitad, per l’istorgia e per l’avegnir.

Igl è taiss e stip, schizunt fitg. E chaud, quel di da stad 2025. Sin la spunda Bleis, tranter Vicosoprano ed il Piz Cam, lavuran appartegnents dal servetsch civil cun rastels e furtgas en l’erva. Els fan panuglias, pass per pass, en stentusa lavur a maun. Maschinas na pon strusch gidar qua. Memia taiss e stip, strusch accessibel.

Sch’els na faschessan betg quai, avessi là en paucs onns in giuven gaud. L’agricultura è sa retratga avant onns. Cun ella pareva da svanir er quai, ch’è creschì durant generaziuns: cultura vegliandra – ed uschia er spazis da viver per numerusas spezias d’animals e da plantas bain enconuschentas e daventadas raras.

Tschispets sitgs – resultads tras lavur

Ils tschispets sitgs tutgan tar ils spazis da viver cun las pli bleras spezias en l’Europa Centrala. Lur societads da plantas plain colurs n’èn betg

ina casualitad, mabain il resultat da la cultivaziun durant blers tschientaners. Ils tschispets sitgs caracteriseschan las cuntradas dal Grischun, èn ina part da sia identitad e da ses image turistic. Grazia al fatg ch’els sa cumponan da bleras ervas, furneschan els pavel d’auta valor nutritiva – la basa per products da charn d’auta qualitat.

Nua che las costas taissas e stippas vegnan utilisadas regularmain, resta l’erva curta, il terren stabil. Erva veglia che pudess – en cas da lavinias – glischnar aval ensemen cun la stresa superiura dal terren, na sa furma insumma gnanc. Ina cultivaziun adattada è pia er ina contribuziun a la protecziun cunter erosiun e cunter privels da la natira.

Ma la midada structurala che sa mussa en l’agricultura dapi la mesadad dal 20. tschientaner, ha

laschè enavos fastizs. Pastgiras d’alp èn vegnidas sututilisadas e bandunadas – il gaud è turnà. En il chantun Grischun è la surfatscha agricola sa reducida per otg pertschient tranter ils onns 1985 fin 2018. Pertutgads spezialmain èn il territori d’alpegiada, las zonas da muntogna superiuras sco er las vals dal sid Calanca, Mesauc e Bregaglia, ma er prads da fain selvadi isolads en ils territoris gualsers.

Garantir la tgira a lunga vista

Stephan Durrer enconuscha bain il territori Bleis. El maina il program da la Fundaziun Acziuns Ambient per la tgira da biotops tras il Servetsch civil. Quest territori n’è betg cuntanschibel cun l’auto. «Pli baud era la surfatscha in prà da fain selvadi», di Durrer. «Il fain vegniva transportà cun sugas giu en la val.»

Il pli tard dapi ils onns 1960 n’è il prà betg pli vegnì segà. Durant in tschert temp serviva el anc sco pastgira da nursas. Lura è el vegnì bandunà dal tutfatg. Da sutensi han chaglias, sco per exempel il coller, e bostgs, sco per exempel il badugn, cumenzà a conquistar la spunda. Perquai ch’i sa tracta d’in prà sitg d’impurtanza naziunala, na dastga quest process dentant betg simplamain continuar. Il stadi oriund sto vegnir mantegnì.

«Al cumenzament avain nus pensà, ch’il territori possa vegnir mantegnì mo cun ina tgira minimala pretensiusa», raquinta Durrer. «Al-

lontanar chaglias ed erba veglia e segar mintga 2 fin 3 onns.» Ma lura è sa tschentada la dumonda decisiva: Tgi tgira la surfatscha a lunga vista? La soluziun è vegnida nunspetgadain. Dus giuvens purs da la val èn sa declarads pronts da puspè cumenzar a far fain selvadi.

Lavur a maun cunter l’emblidanza

Ch’i dettia puspè puras e purs che mainan vivanant questa tradiziun, na sa chapeschia betg da sez, di Durrer. «Durant tschientaners èn quests prads vegnids cultivads. Sco effect secundar èn resultads spazis da viver cun fitg bleras spezias. Che la societad ed il chantun sustegnan oz quai, è enormamain impurtant.»

Ultra d’appartegnents dal servetsch civil lavuran qua er persunas che fan l’emprendissadi da pura u pur, bostgera u bostger ed ortulana u ortulan da cuntradas. Bleras da las ortulanas e dals ortulans da cuntradas derivan da la citad. «Igl è bel da vesair, ch’els sentan, tge che l’agricultura da muntogna vul propi dir», di Durrer. «Ch’els fan sezs questa lavur – ch’els sentan, quanta lavur manuala ch’i dovra qua. Cura ch’els van a chasa, han els fatg experientschas preziasas – ed han dapli chapientscha e sentiment per l’agricultura da muntogna.»

Ina incumbensa legala

In pèr kilometers pli lunsch, sin circa 1600 meters sur mar, è situada l’acla Däir, ch’è separada da l’Italia mo tras l’aul Luar. Er quest lieu

n'è betg cuntanschibel cun l'auto. L'acla vegniva duvrada sco stgalim intermediar tranter il manaschi da chasa e l'alp. Oz vegn ella duvrada mo parzialmain. Ina pura ha anc chauras, sega singuls tocs. Ma ina cultivaziun da l'entir territori n'exista betg pli.

Michael Dipner dad oekoskop realisescha per quai acziuns da tgira. Dapi passa 20 onns mantegna e tgira il biro biotops en l'entira Svizra – quai cun l'agid da gruppas d'appartegnents dal servetsch civil, cun classas da scola, cun migrantas e migrants u cun giuvnas lavurantas e giuvens lavurants. «Oz èn qua appartegnents dal servetsch civil, ed er giuvens profis da la Pro Biotop, che han terminà lur emprendissadi e vulan rimnar experientschas praticas en la protecziun da la natira», declera Dipner.

Ina part da l'acla è designada sco pastgira e prà sitg d'impurtanza naziunala. Questas surfatschas ston vegnir mantegnidas senza restricziuns – quai è ina incumbensa legala. «Ed igl è er in bain cultural. Questas surfatschas mussan, co che l'uman ha urbarisà las Alps – cun in'utilisaziun estensiva, adattada al territori alpin. La biodiversità è resultada quasi mo sco effect secundar.»

Betg salvar tut – però quai ch'è il pli prezios

Dapi l'inventarisaziun da las pastgiras e dals prads sitgs d'impurtanza naziunala ha il gaud reconquistà parts da questas surfatschas. Il privel: Las surfatschas creschan en e durant decennis sa sviluppan gauds cun paucas spezias – ina fasa instabila. Er qua èsi la finamira da chatschar enavos sistematicamain il gaud e da restabilir biocenosas tipicas da las pastgiras e dals prads sitgs. «Betg dapertut», accentuescha Dipner. «Ma là, nua ch'i vala propi la paina – sco spazi da viver per spezias raras e periclitadas.»

Il proceder è structurà cleramain. L'emprim vegn analisada la raschun dal problem. Lura suonda in'emprima intervenziun: tagliar enavos bostgs giuvens. Suenter lascha la pura pas-scular sias chauras sin las surfatschas.

Mantegnair la patria

Martina Monigatti lavura tar l'Uffizi per la natira e l'ambient ed è responsabla per avrir e tegnair avert surfatschas nuncultivadas. Già l'onn 2018 è vegnì lantschà il project per sanar pastgiras e prads sitgs nuncultivads sco er palids pla-

nivas d'impurtanza naziunala e regionala en il Grischun. Dapi il 2024 è l'uschenumnà project «Terren nuncultivà» ina part dal pachet da mesiras da la Strategia chantunala da biodiversità. Fin ussa èn vegnidas revalitadas e tgiradas mintg'onn surfatschas d'ina grondezza da 25 plazzas da ballape. Sin basa d'ina analisa da la situaziun han ins giuditgà il basegn d'agir e fatg ina glista da prioritads.

«Biros spezialisads elavuran plans cun mesiras per reutilisar il meglier pussaivel las surfatschas ch'èn ecologicamain las pli preziasas», declera Monigatti. E savens accumpognan els er la realisaziun. Las vischnancas ed er l'Uffizi da gaud e privels da la natira èn partenaris centrals en quest connex. «Nus discurren adina in cun l'auter – er cun selviculturs e cun guardiaselvaschina.»

Fundaziuns e biros spezialisads realiseschan las lavurs al lieu. Per Monigatti èsi cler, pertge ch'i vala la paina da far questa lavur: «Terren cultivà che dat dimora a bieras spezias è nunditg prezios, betg mo per nundumbraivlas spezias d'animals e da plantas. Igl è la cuntrada che nus enconuschain. En la quala nus ans sentin bain. En la quala las Grischunas ed ils Grischuns èn sa sviluppads. E nus vulain ch'er noss uffants e las generaziuns futuras hajan plaschair dad ella.»

Film dal project

Invistas pli detagliadas da la lavur (mesira 18)

La lupina attira las eglidas – e sustira la basa da viver dal gravarel pitschen

En las cuntradas fluvialas grischunas sa derasa la lupina cun feglia numerusa fitg svelt. Ella è bain bella da vesair, ma fatala per spazis da viver alluvials e per spezias raras. In engaschament cuminaivel da vischnancas, dal chantun, d'organisaziuns da l'ambient, da la Fundaziun Acziuns Ambient e da bleras persunas voluntaras mussa, ch'il cumbat è indispensabel ed ha success.

Per lung da blers flums, auals e scarpas dal Grischun dat en egl mintga stad ina planta cun flurs: la lupina cun feglia numerusa. Sias flurs da color violet-blaua, rosa u alva paran decorativas sin l'emprima eglida. Ma la bellezza cugliuna – la planta è in grond disturbi ecologic.

Bella, dentant problematica

La lupina deriva oriundamain da l'America dal Nord ed è arrivada en noss curtins sco planta decorativa. Là sa senta ella bain, e dals curtins privats ha ella chattà gia daditg

sia via ora en la natira. Ella è sa derasada particularmain en las cuntradas alluvialas alpinas e crescha là sin bancs da glera e sin scarpas. «La lupina è fitg toxica e n'ha nagins inimis predaturs», di Sascha Gregori che lavura tar l'Uffizi per la natira e l'ambient dal Grischun e ch'è dapi 16 onns responsabel per spezias exoticas invasivas en il chantun Grischun.

La lupina accumulëscha nitrogen e transfurma uschia il terren. Per las tipicas spezias da plantas alpinas magras è quai fatal: Ellas ve-

”

En il fratemp è il cumbat cunter neofitas etablì fermamain en il chantun – da cumparegliar cun il mantegniment regular da las vias.

gnan stgatschadas e svaneschan successivamain. Er ils animals pateschan da la derasaziun – insects ed utschels, sco il gravarel pitschen, perdan lur zonas da cuar e da nutriment avertas per lung dals flums ch'èn vegnids revitalisads cun gronda fadia, sco per exempel en l'Engiadin'Ota. E per l'agricultura vegn anc vitiers: las pastgiras pertutgadas daventan nunduvrablas, e la lupina è schizunt toxica anc en il fain.

Dapi il settember 2024 èsi scumandà en l'entira Svizra da vender la lupina cun feglia numerusa. Tuttina flurescha ella anc en bliers curtins. Dals curtins, ubain tras rument verd u material da stgavament dismiss inadeguatamain, arriva ella adina puspè ora en la natira – e sa derasa vinavant.

Responsabilidad cuminaivla

Il cumbat è stentus e pretensius. «Ins sto charar ora las plantas cun lur lungas ragischs, uschiglio creschan ellas gist puspè», declera Josua Visani, manader d'acziun da la Fundaziun Acziuns Ambient. Appartegnents dal servetsch civil, voluntaris, classas da scola e giuvenils en plazzas da stad gidan d'allontanar la lupina or dals territoris ecologicamain sensibels. Il zercladur ston nundumbraivlas plantas vegnir allontanadas e dismissas en il rument, e quai avant ch'ils sems èn madirs. A medem temp ston ins guardar da betg disturbar las spezias d'utschels che cuan.

Las acziuns en il chantun èn gia daditg in project cuminaivel: Las vischnancas, l'Uffizi per la natira e l'ambient, las organisaziuns da l'ambient e la Fundaziun Acziuns Ambient lavuran maun en maun. Tavlas d'infurmaziun decleran a las passantas ed als passants, pertge che las «bellas» flurs vegnan stgarpadas ora – anc adina fruntan las forzas d'acziun numnadamain sin nunchapientscha.

Dapi l'onn 2011 vegnan designadas persunas da contact communalas per neofitas invasivas en il Grischun. Il UNA organisescha regularmain furmaziuns supplementaras davart il tema e promova il barat d'experientschas.

Emprims success – betg smetter!

Gia suenter paucs onns mussan las mesiras success: Bleras surfatschas ch'eran dominadas da lupinas, èn oz puspè libras. Tuttina èsi cler, ch'il cumbat resta ina incumbensa permanenta. «Sche nus smettain ussa, sa derasa la lupina puspè – igl è dentant pli simpel da stizzar in zulprin ch'in entir quartier en flommas», di Sascha Gregori. «En il fratemp è il cumbat cunter neofitas etablì fermamain en il chantun – da cumparegliar cun il mantegniment regular da las vias.»

Per preservar il stgazi natural da l'Engiadina dovri l'agid da tuttas e tuts. Tgi che ha lupinas en ses curtin, las duai allontanar. Ellas pon vegnir remplazzadas tras plantas indigenas ch'èn gist uschè bellas. Ruments verds na dastgan betg vegnir dismiss en la natira. La lupina cun feglia numerusa è bain bella per ils eglis – ma ella n'ha pers qua nagut.

Film dal project

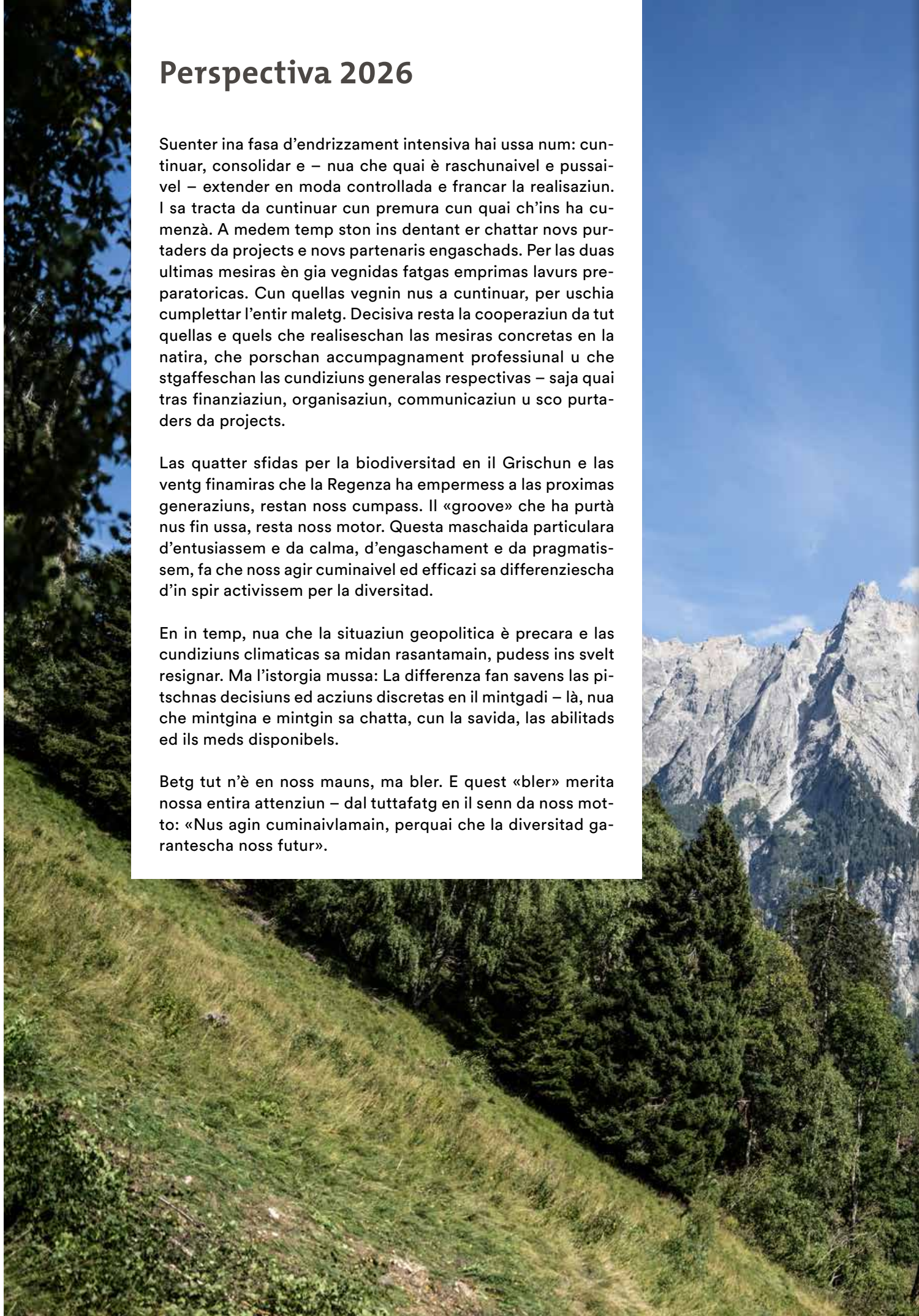
Perspectiva 2026

Suenter ina fasa d'endrizzament intensiva hai ussa num: cuntinuar, consolidar e – nua che quai è raschunaivel e pussai-vel – extender en moda controllada e francar la realisaziun. I sa tracta da cuntinuar cun premura cun quai ch'ins ha cumenzà. A medem temp ston ins dentant er chattar novs purtaders da projects e novs partenaris engaschads. Per las duas ultimas mesiras èn gia vegnidas fatgas emprimas lavurs preparatoricas. Cun quellas vegnin nus a cuntinuar, per uschia cumplettar l'entir maletg. Decisiva resta la cooperaziun da tut quellas e quels che realiseschan las mesiras concretas en la natira, che porschan accumpagnament professiunal u che stgaffeschan las cundiziuns generalas respectivas – saja quai tras finanziaziun, organisaziun, comunicaziun u sco purtaders da projects.

Las quatter sfidas per la biodiversitad en il Grischun e las ventg finamiras che la Regenza ha empermess a las proximas generaziuns, restan noss cumpass. Il «groove» che ha purtà nus fin ussa, resta noss motor. Questa maschaida particulara d'entusiassem e da calma, d'engaschament e da pragmatism, fa che noss agir cuminaivel ed efficaci sa differenziescha d'in spir activissem per la diversitad.

En in temp, nua che la situaziun geopolitica è precara e las cundiziuns climaticas sa midan rasantamain, pudess ins svelt resignar. Ma l'istorgia mussa: La differenza fan savens las pitschnas decisiuns ed acziuns discretas en il mintgadi – là, nua che mintgina e mintgin sa chatta, cun la savida, las abilitads ed ils meds disponibels.

Betg tut n'è en noss mauns, ma bler. E quest «bler» merita nossa entira atenziun – dal tuttafatg en il senn da noss motto: «Nus agin cuminaivlamain, perquai che la diversitad garrantescha noss futur».

Uffizi per la natira e l'ambient
terraviva.gr.ch